

Signe Riisalo
Sotsiaalkaitseminister
Sotsiaalministeerium
Agni.aav@sm.ee

Teie: 14.09.2022

Meie: digitaalalkirjas nr 1-8-2/22/38

Arvamus Nõukogu soovitusete ettepanekule Barcelona eesmärkide läbivaatamise kohta alushariduse ja lapsehoiu valdkonnas

Lp Signe Riisalo

MTÜ Lastekaitse Liit tänab Sotsiaalministeeriumi võimaluse eest esitada arvamus Nõukogu soovitusete ettepanekule Barcelona eesmärkide läbivaatamise kohta alushariduse ja lapsehoiu valdkonnas (edaspidi tekstis *soovitus*). Liit toetab soovitust, mille eesmärk on julgustada liikmesriike suurendama alushariduses ja lapsehoius osalevate laste arvu, et hõlbustada naiste osalemist tööturul ning soodustada kõikide laste, kuid eelkõige haavatavas olukorras või ebasoodsatest oludest pärit laste sotsiaalset ja kognitiivset arengut. Laste õigustest kinni pidamine ja nende edendamine peab olema seotud meetmetega, mis on suunatud laste põhivajaduste rahuldamisele. Oluline on alusharidusele võrdsetel alustel juurepääsu tagamine, ning võrdsuspõhiõigus tervikuna. ÜRO lapse õiguse konventsiooni põhiprintsiipideks lisaks laste osalusele ja parimate huvide lähtumisele on iga lapse õigus arengule ja võrdsele kohtlemisele ilma igasuguse diskrimineerimiseta. Lapse subjektiivne heaolu on seda suurem, mida suuremal määral on tagatud lapse õigused erinevates keskkondades.

Lastekaitse Liit on 1988.a. alates avalikes huvides tegutsev mittetulundusorganisatsioon, mille peamiseks eesmärgiks on lapse õiguste ja huvide kaitsmine. Liit on lisaks aktiivsele koostööle Sotsiaalministeeriumiga olnud aastakümneid ka HTM'i aktiivne koostööpartner (sh alates 2019 strateegiline partner), alates 2010 kiusamist ennetava programmi „Kiusamisest vabaks!“ ja turvalist internetikasutust toetava projekti „Targalt internetis“ eestvedaja¹, samuti kuulub Kiusamisvaba Haridustee koalitsiooni. Lastekaitse Liit on ajavahemikul 2019-2022 esitanud korduvalt arvamusete seoses alushariduse seaduse muutmise kavatsustega², ning jääb antud arvamusetes esitatud seisukohtadele. Lastekaitse Liit on aastaid pidanud vajalikuks kehtestada Eestis ühetaoline alushariduse raamistik (sh ühtlustatud kvaliteedinõuded ja alushariduse omandamise ühtne standard), viia lapsehoiuteenus haridusvaldkonna alla, tõsta kvaliteeti, suurendada kaasatust (nii laste kui lapsevanemate), suurendada lasteaaedade juhtimiskvaliteeti, arvestada kohustusliku tingimusena ka pere sotsiaalmajanduslikku olukorda, pöörata tähelepanu suuremat tähelepanu tööjõu kvalifikatsioonile, täiendõppevõimalustele ja toetusmehhanismidele, laste kohasele arvule rühmas, ning toevajaduse ennetamisele ja kättesaadavusele.

¹ Vaata lähemalt: www.kiusamisestvabaks.ee ja www.targaltinternetis.ee

² Vaata lähemalt: https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2022/01/1-8-2-22-2_-Arvamus-alushariduse-ja-lapsehoiu-seaduse-eelnoulev.pdf ja https://www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2021/05/LKL_arvamus_alusharidus.pdf)

Aastal 2017 Euroopa Komisjoni lapsevanemate ja hooldajate töö- ja eraelu tasakaalustamist käsitleva direktiivi eelnõu kohta esitatud arvamuses toetas MTÜ Lastekaitse Liit eelnõus toodud ettepanekuid ja selle eesmärki muuta töö- ja eraelu tasakaalustamise meetmed (puhkused ja paindlik töökorraldus) kättesaadavamaks ja innustada mehi rohkem kasutama perepuhkuste ja paindliku töökorralduse võimalusi. Rahvusvahelised uuringud ja kõrgema sündimusega riikide kogemused näitavad, et mh sündimus on kõrgem riikides, kus kasutusel on riiklikud meetmed naiste hoolduskoormuse vähendamiseks ning isade osaluse suurendamiseks pereelus. **Uuringute kohaselt on ka rahvastikutaaste seisukohalt soovitatav töö- ja pereelu ühitamise kasvavalt teaduslik, tõendus põhine ning põhiküsimustes poliitiliste jõudude ja ühiskonna üksmeelele tuginev arendamine³.**

Hoolduskoormust vähendavate teenuste arendamise, nende kvaliteedi ja kättesaadavuse tõstmise vajalikkusele oli viidatud ka laste ja perede arengukavas 2012-2020. Aastal 2015. aastal koostatud ÜRO lapse õiguste konventsiooni täiendavas aruandes⁴ rõhutati, et ühtlustada on vaja peretoetuste süsteemi, suurendada selle paindlikkust lapsevanemate töö- ja pereelu ühitamise võimaluste parandamiseks, ning tõhustada üksikvanemaga perede toetussüsteemi. Antud küsimuse lahendamise vajalikkusele juhtis tähelepanu ka ÜRO Lapse Õiguste Komitee 2017. aastal tehtud lõppjäreldest Eesti teise kuni neljanda perioodilise aruande kohta⁵.

ÜRO Lapse Õiguste Komitee tundis oma 2017. aastal tehtud lõppjäreldest Eesti teise kuni neljanda perioodilise aruande kohta muret eelkoolihariduse piiratud kättesaadavuse ja ühtse regulatsiooni puudumise üle selles vallas. Komitee rõhutas, et Eesti peab tagama, et keeleliste ja etniliste vähemuste hulka kuuluvatel lastel ja puudega lastel oleks piisav juurdepääs haridusele, mis sisaldaks emakeeles antavaid juhiseid keeleliste ja etniliste vähemuste hulka kuuluvatele lastele ning kaasavat haridust puudega lastele; suurendaks eesti keelt mitterääkivate laste osalemist lasteaedades; tugevdaks kvaliteetse eelkoolihariduse süsteemi ja suurendaks eelkoolihariduse kättesaadavust ning taskukohasust, sealhulgas probleemsete perede lastele.

Eestis on igipõline küsimus omavalitsuste haldussuutlikkusest - põhiosa laste heaolu ja hoolekannet mõjutavatest otsustustest tehakse KOV'i tasandil, seega sõltub laste heaolu ja hoolekanne (sh teenuste sisu, kvaliteet ja teenuse jõudmine abivajajani) ennekõike omavalitsuse kompetentsist ja süsteemsest tegevusest, omavalitsusjuhtide ja kohalike poliitikute hoiakutest ning omavalitsuse ressursidest. Eelkõige piirab rahalise vahendite ja inimressursi vähesus väiksemates omavalitsustes teenuste pakkumist, arendamist ja uute, omavalitsuses mittepakutavate teenuste (sh lapsevanemaid toetavate) väljatöötamist. **Peresid toetavate teenuste ja lastehoiu teenuse edasiarendamine on väga oluline vaesuse vastu võitlemisel, eriti laste vaesuse, kuna nad aitavad vähendada perede hoolduskoormust ning suurendada perede suutlikkust ise toime tulla, rääkimata töö, pere ja isikliku elu paindlikumast ühitamisest.** Eestis on helde vanemahüvitiste süsteem, aga noored pered vajavad kindlustunde tekkimiseks ka toetavaid teenuseid (nt kodulähedasi soodsaid lastehoiukohti). Praktikas ei suuda kohalikud omavalitsused paraku tagada kõigile puudega lastele kohta tavalasteaias, napib õpetajatele vajalikku tuge erivajadustega laste õpetamiseks. Kaasava hariduspoliitika rakendamiseks ei oma aga kõik õpetajad piisavalt ettevalmistust ning napib ressursse vajaliku õpikeskkonna loomiseks.

³ Vaata täiendavalt: Eesti sündimusareng ja sündimuse mõjutamise võimalused, 2014

⁴ ÜRO lapse õiguste konventsiooni täiendav aruanne. (2015) MTÜ Lastekaitse Liit, Tallinn. Arvutivõrgus kättesaadav: www.lastekaitseliit.ee/wp-content/uploads/2016/02/ÜRO-LAPSE-ÕIGUSTE-KONVENTSIOONI-TÄIENDAARUANNE.pdf

⁵ Lõppjäreldest Eesti teise kuni neljanda perioodilise aruande kohta (2017). ÜRO Lapse Õiguste Komitee, Genf. Arvutivõrgus kättesaadav eestikeelsena: <http://www.sm.ee/et/lapse-õigused-ja-heaolu-0>

MTÜ Lastekaitse Liit rõhutas nii oma rahvastikuministrile esitatud arvamuses perehüvitiste seaduse muutmise ning perehüvitiste seaduse muutmise ja sellega seonduvalt teiste seaduste muutmise seaduse eelnõule (mai 2020, kiri nr 1-8/2/20/13) kui ka oma Riigikogu kultuurikomisjonile esitatud arvamuses abipolitseiniku seaduse ja teiste seaduste muutmise seaduse (COVID-19 haigust põhjustava viiruse SARS-Cov-2 levikuga seotud meetmed)⁶ eelnõule 170 SE (märts 2020, kiri 1-8/2/20/8), et nii eriolukorras kui ka sellele järgneval perioodil on vaja kindlustada lastele ja lastega peredele suunatud teenuste jätkusuutlikkus, ning lapse õiguste igakülgne tagamine. Ühtlasi rõhutades, et laste ja perede olukord sõltub palju sellest, kuidas nad keerulisel ajaperioodil ja sellele järgnevalt selle mõjudega hakkama saavad. Tuleb arvestada, et COVID-19 mõjud avalduvad veel pikalt pärast pandeemia lõppemist tervikuna. Tuleviku perspektiivi arvesse võttes on murettegev ja vajab riigi kõrgendatud tähelepanu: vähemate majanduslike võimalustega perede toimetulek; pere- ja lähisuhtevägivalla ja sõltuvusainete kasutamise suurenemine; vanemate psüühiliste probleemide lisandumine ja kurnatus; paarisuhte probleemide lisandumine ning hooldusõiguslike ja suhtlemiskorda puudutavate vaidluste süvenemine ja suurenemine. Tänapäevaks on lisandunud veel Ukraina sõda koos põgenikega ja majandussurutis. Kui peresid õigeaegselt ja piisavalt ei toetata, suureneb koormus lastekaitse süsteemile ja võib muuhulgas kasvada ka asendushooldusel viibivate laste arv.

Iga inimene on väärtuslik. Eesti väikesearvulise, vananeva ja väheneva inimvara tingimustes peaks kõigil elanikel olema võimalus osaleda haridus-, ühiskonna- ja majanduselusel. **Vajalik on ennetada olukordi, mis vähendavad iseseisvat toimetulekuvõimet, põhjustavad toimetulekuraskusi, süvendavad sotsiaalset ebavõrdsust ja ebavõrdset kohtlemist ning tekitavad tõrjutust ja kõrvalejäetust.** Vajalik on toetada inimesi, kes ühel või teisel eluetapil kas juba on sattunud või kellel on risk sattuda olukorda, kus nad õppimiseks, töötamiseks ja muul moel ühiskonnaelus osalemiseks tuge vajavad. Mida paremini suudetakse ennustada riske ning mida varasemad on sekkumised, seda iseseisvamalt ja väärikamalt inimene elada saab.

Seega on vajalik Barcelona eesmärgid läbi vaadata, et anda uut hoogu liikmesriikide ülespoole suunatud majandusliku ja sotsiaalse lähenemise edasisele edendamisele seoses laste osalemisega alushariduses ja lapsehoiuse⁶ ning seega suurendada naiste osalemist tööturul ja kaotada sooline tööhõivelõhe⁷. Oluline on alushariduse ja lapsehoiu taskukohasus, juurdepääsetavus ja kvaliteet, mis on vanemate ja laste vajadustele vastamiseks kesksel tähtsusega ning mõjutavad seega selliste teenuste tegelikku kasutamist.

Eelnevalt tulenevalt toetab Lastekaitse Liit soovitusi, milles on juhitud tähelepanu relevantsele aspektidele täiendamaks liikmesriikide jõupingutusi naiste ja meeste ebavõrdsuse kõrvaldamise, naiste tööturul osalemise ning kõigi laste õiguste, võrdsete võimaluste ja heaolu edendamise valdkonnas. Samas esitab Liit alljärgnevad soovitusel lähtuvad tähelepanekud:

- 1) **Lastekaitse Liit peab vajalikuks, et soovitusel pöörataks suuremat tähelepanu laste kaasamisele.** ÜRO lapse õiguste konventsiooni aluspõhimõtete kohaselt on laps autonoomne ja aktiivne õiguste kandja, olenemata oma vanusest. See põhimõte on väljendatud LÕK artiklis 12, mis sätestab lapse õiguse olla kaasatud kõikides teda puudutavates küsimustes. Kuigi artikli sõnastuses on keskendunud lapse õigusele

⁶ Komisjoni teatis Euroopa Parlamendile, nõukogule, Euroopa Majandus- ja Sotsiaalkomiteele ning Regioonide Komiteele „Võrdõiguslik liit: soolise võrdõiguslikkuse strateegia 2020–2025“, COM(2020) 152 final.

⁷ Sooline tööhõivelõhe tähendab meeste ja naiste tööhõivemäära erinevust protsendipunktides.

väljendada oma vaateid ja avaldada arvamust, siis on seda rakendamisel sisustatud kui lapse õigust osaleda, mis hõlmab teabevahetust ja dialoogi lapse ja täiskasvanute vahel⁸

- 2) **Soovituses rõhutada rohkem ennetuse olulisust.** Alusharidus on ennetuses oluline komponent, samuti on see muu hulgas nõukogu 2019. aasta soovitused kvaliteetse alushariduse ja lapsehoiu kohta⁹ ning Euroopa lastegarantii¹⁰ kohaselt tähtis vahend ebavõrdsuse vastu võitlemiseks, laste võimaliku ebasoodsa sotsiaalse olukorraga tegelemiseks¹¹ ja võrdsete võimaluste edendamiseks. Eesti valdkondadeülese ennetuse kontseptsiooni (2021)¹² kohaselt on ennetuse eesmärk toetada kogu elanikkonna aga eeskätt laste ja noorte arengut, toimetulekut ja heaolu. Ennetus on oluline inimese terve elukaare vältel, kuid riskikäitumise ja vaimse tervise probleemide ennetuse osas peab põhirõhk olema lastel ja noortel. Tõhusa ennetuse mõju kandub üle täiskasvanuikka – suurendab elu jooksul inimese heaolu, parandab toimetulekut ja mõjutab tervisekäitumist.
- 3) **Soovitustes räägitakse ennekõike majanduslikust kasust, samas tuleb vaadata kavandatavaid meetmeid ka vanemate ja laste vaimse tervise toetamise mehhanismina.** COVID-19 (sh eriolukord) mõjutas ning mõjutab paratamatult ka edaspidi paljude laste ja perede olukorda. Olles omakorda põhjuseks lapsevanemate stressitaseme tõusule - Sotsiaalministeeriumi tellimusel viis Turu-Uuringute AS aprillis 2020 läbi küsitluse, mille kohaselt eriolukorrast tingitud kodust elukorraldust pidas koormavaks ja stressirohkeks rohkemal või vähemal määral ca 44% küsitluses osalenud lapsevanematest. Mida rohkem lapsi, seda rohkem stressi. Rohkem kui poolte lapsevanemate töötamist mõjutas lasteaialaste kodusolemine või koolilaste distantsope. Suurem vajadus perelepituse järele. Majanduskriis avaldub perede kehvas rahalises toimetulekus ja lisandunud ebakindluses, ning suurendab stressifooni ühiskonnas veelgi.
- 4) **Soovitustes rõhutada, et koolieelsel lasteasutusel on kohustus toetada lapse vaimset, füüsilist, kõlbelist, sotsiaalset ja emotsionaalset arengut.** ÜRO lapse õiguste konventsiooni art 19 kohaselt tuleb lapsi kaitsta mistahes vaimse ja füüsilise vägivalla eest, konventsiooni artikkel 28 sätestab lapse õiguse haridusele ning artikkel 29 täpsustab, milliste eesmärkide saavutamisele, sh milliste väärtuste poole püüdlmisele, peab olema haridus suunatud. Õigus haridusele on muuhulgas tagatud siis, kui lapsel on koolieelses lasteasutuses turvaline olla. Ka õiglase laste arv rühmas tagab lasteaias turvalise vaimse ja füüsilise keskkonna eeldused. Haridusasutustes laste turvalisuse suurendamise eesmärgi seadmine on lapsi väärtustav ja aitab kaasa laste õiguste kaitsele ning loob lapse arengut soodustavat keskkonda. Silmas tuleb pidada, et kaitse tuleb tagada igale lapsele igas haridusastmes.
- 5) **Soovitustes rõhutada turvalise (nii vaimse kui ka füüsilise) keskkonna tähtsust, st lasteaedades on vaja tugevdada meetmeid, mida rakendatakse erinevate vägivalla vormide, sh kiusamise vastu võitlemisel.** Väärtuskasvatus toetab laste heaolu ja nii

⁸ ÜRO Lapse Õiguste Komitee üldkommentaari nr 12 (2009) „Lapse õigus avaldada arvamust“ p 3. Arvutivõrgus kättesaadav: <http://www2.ohchr.org/english/bodies/crc/docs/AdvanceVersions/CRC-C-GC-12.doc>

⁹ Nõukogu 22. mai 2019. aasta soovitus kvaliteetsete alusharidus- ja lapsehoiusteemide kohta (ELT C 189, 5.6.2019, lk 4–14).

¹⁰ Nõukogu 14. juuni 2021. aasta soovitus (EL) 2021/1004, millega luuakse Euroopa lastegarantii (ELT L 223, 22.6.2021, lk 14–23).

¹¹ Komisjoni 20. veebruari 2013. aasta soovitus 2013/112/EL „Investeerides lastesse: aitame neil välja rabeleda ebasoodsate olude ringist“ (ELT L 59, 2.3.2013, lk 5–16).

¹² Vaata lähemalt: <https://www.siseministeerium.ee/ennetus-peab-olema-valdkondade-ulene>

vaimset kui füüsilist turvalisust ja ennetab seeläbi ka kiusamist kui ühiskonnas aktuaalset ja laialdast probleemi. Koolieelne lasteasutus peab soodustama lastes ja peredes sallivust, hoolivust, austust ja julgust, mis on ka väärtuskasvatuseel põhineva kiusamise ennetamise programmi „Kiusamisest vabaks!“¹³ ning kogu kiusamisvaba haridustee koalitsiooni valitud põhiväärtused. Programmil „Kiusamisest vabaks!“ on lisaks lastele sihtrühmaks ka lapsevanemad ja haridusasutuste kolleegid ja just selline mitmesuunaline järjepidev väärtuskasvatusega tegelemine loob soodsad tingimused iga lapse heaoluks. Erinevad uuringud näitavad, et kiusamist ei esine alla 3-aastaste laste hulgas, sest nad ei suuda teadlikult teha teisele liiga, kuid see on just see vanus, kus saab ja tuleb tegeleda süsteemselt vanemate harimise ja toetamisega, et luua lapse ümber turvaline tugivõrgustik. „Kiusamisest vabaks!“ programmi raames läbi viidud uuringus tõid kõik osalenud lasteaiad juhid välja kiusamisele viitavaid ilminguid lasteaedades. Kiusamise ennetamine on koolieelses lasteasutuses aktuaalne ja vajalik konkreetse eesmärgina ja selgete tegevustena. Lasteaia loodud head suhted on lastele vajalik pagas, mis aitab toime tulla sotsiaalsete suhetega koolis ja hiljem. Tuleb leida võimalus, kuidas järjepidevalt suunata ressursse turvalise ja arendava õpikeskkonna loomiseks kõigile lastele ja noortele, kõigis haridusastmetes alates lasteaiaastast. Sama oluline on lasteaia keskkonnas kiusamisvaba mentaliteedi omaksvõtt tervikuna, st juhtkonna väärtushinnangutele tugineva keskkonna loomisel ja meeskonna omavahelises suhtluses. Seega on juhtkonnal väga suur roll turvalise ja toetava keskkonna loomisel oma asutuses.

- 6) **Soovitustes pöörata tähelepanu ka tervikliku tugisüsteemi loomise vajalikkusele, mis hõlmaks ka õpetajate ja abiõpetajate heaolu (vaimset tervist) hindamist kuni reaalse riigi poolt toetatud meetmeteni õpetajate heaolu ja vaimse tervise parandamiseks (nt mentori olemasolu, täiendõpe, psühholoogiline abi, supervisioon jne).** Lapsed ja õpetajad on haridusprotsessi ja kasvukeskkonna mõjutajad ja mõjutatavad. Lasteaia- ja koolirõõm sõltub keskkonna pakutud toest, mistõttu on laste lasteaia- ja koolirõõmu tekkimisel esmane roll õpetajatel, kes seda keskkonda loovad. Aastaid on räägitud Eesti õpetajate kõrgest vanusest ja õpetajaameti vähesest atraktiivsusest. Samas on laste ja õpetajate rahulolu omavahelises tugevas seoses. Selleks, et õpetaja oleks võimeline õpilasi innustama ja toetama, peab ka temal endal lasteaia ja koolis hea olema. Näiteks tõhus võiks olla motivatsioonipakett, kus õpetaja saab iga töötatud 5 aasta kohta ühe lisaaasta, kus ta tegeleb enesearenguga: loob meetoodilise materjali, käib täiendkoolitusel, praktiliselt välismaal vms ning sealjuures saab tasutatud terve ühe aasta vältel.
- 7) **Soovitustes rõhutada multidistsiplinaarse koostöö vajalikkust.** Laste ja perede probleemid ühiskonnas muutuvad aina komplekssemaks ja see nõuab erinevates valdkondades lastega töötavalt spetsialistidelt laialdasi oskusi ja teadmisi ning pidevat enesetäiendamist ja õppimist. Eestis peavad lastekaitseaduse § 8 lõike 1 järgi peavad riigi ja kohaliku omavalitsuse ametiasutuste ning avalik-õiguslike ja eraõiguslike juriidiliste isikute töötajad tegema lapse õiguste ja heaolu tagamiseks vajalike meetmete planeerimisel, rahastamisel ja ellu viimisel valdkondade vahel koostööd ning kaasama lapsi, lapsevanemaid, last kasvatavaid isikuid, huvirühmi ja avalikkust. Ka laste ja perede arengukava 2012–2020 lähtus muu hulgas põhimõttest, et sidusvaldkondade

¹³ „Kiusamisest vabaks!“ on kiusamist ennetav haridusprogramm turvalise ning kaasava keskkonna loomiseks ja sotsiaalsete oskuste õpetamiseks. Programm „Fri for mobberi“ on loodud Taanis The Mary Foundation ja Save the Children Denmark koostöös, MTÜ Lastekaitse Liit eestvedamisel on programm kasutusel nii lasteaedades (alates 2010) kui ka koolides (2013) ja lapsehoidudes (2018). Vaata lähemalt: www.kiusamisestvabaks.ee

koostöö on eesmärkide saavutamisel esmatähtis.

- 8) **Soovitustes pöörata suuremat tähelepanu ka isade rollile.** Kvaliteetsete, juurdepääsetavate ja taskukohaste alusharidus- ja lapsehoiuteenuste osutamine täiendab töö- ja eraelu tasakaalustamisel tööaja korraldust ja on äärmiselt oluline, et võimaldada vanematel, eelkõige emadel, tööturul osaleda. Samas on tähtis, et vanemapuhkust ja -hüvitist saab jagada mõlema vanema vahel. Paindlike tingimuste loomine on vajalik selleks, et isad oleksid tööpoolest altimad soodustusi kasutama, et anda emadele võimalust ennast ka tööalaselt teostada. Eestis on vanemahüvitise saajaist isasid jätkuvalt väga väike osa. Mõttekoda Praxis on mitmes vanemahüvitist puudutavas materjalis rõhutanud, et töö- ja pereelu ühitamine on olnud kõige edukam neis riikides, kus isade aktiivsus vanemapuhkuste kasutamisel on suurem.

Nobeli preemia laureaadi J.Heckmani¹⁴ kohaselt on inimkapitali tugevdamiseks varases lapsepõlves kulutatud summad tootlikkusele kaks korda tõhusamad kui hilisemad investeeringud. Samas, laste käsitlemisel „investeeringuna tulevikku” tuleb arvesse võtta õnneliku lapsepõlve käsitlemist, kuna nii laste kui ka ühiskonna jaoks on olevik sama oluline kui tulevik, ning seda eriti lapse õigusi silmas pidades. Ennetus, aga ka suurima abivajadusega lastele ja peredele suunatud teenused jm tugimeetmed vajavad senisest enam tähelepanu. Laste heaolule tervikliku ja mitmekülgse vaate saamiseks on vajalik eri valdkondades ja valdkondade üleselt laste ja pere olukorda seirata ning poliitikameetmete tõhusust ja mõju hinnata.

Igakülgsel koostööle lootma jäädes ning edaspidi jätkuvalt valmis protsessi panustama.

Lugupidamisega

Varje Ojala

/allkirjastatud digitaalselt/

MTÜ Lastekaitse Liit juhatuse liige

Koostaja: Helika Saar helika.saar@lastekaitseliit.ee

¹⁴ Vaata lähemalt: http://jenni.uchicago.edu/Invest/FILES/dugger_2004-12-02_dvm.pdf